

Heido Ots

reaaltekstide tõlkija ja toimetaja

Terminoloogiast

Mitmetähendusliku pealkirja täpsustuseks tuleb öelda, et kuigi riivame pisut ka oskussõna- ja oskuskeeleÕPETUST, siis põhiliselt keskendugem seekord oskusSÕNADELE endile ja neist moodustata-vatele tekstidele, oskusKEELELE.

Uued oskussõnad tekivad koos uute teadusfaktide ning tehnikavahendite ja -oskuste keeleliseks väljendamiseks vajalike mõistete piiritlemisega. Esmanimetajad on tavaliselt uudsuse leidnud või loonud inimesed, teadlased ja insenerid. Võiks arvata, et nende asjatundmus tagab uudsele mõistele ka parima keelelise vaste. Kahjuks pole see sageli nii. Üha sügavama, kitsama ja eraldatuma spetsialiseerumise tõttu pole oma asja tundjatel sageli võrdväärset keelelise eneseväljenduse oskust. Vahel ei peeta seda oskust olulisekski, tähtis on leitud või loodud uudsus kiiresti välja kuulutada. Nii saavad uued mõisted endale mõnikord oskussõnaõpetuse seisukohalt mitte just parimaid nimetusi.

Kui uudne nähtus või ese maailmas levib, saab sellele vastav mõiste endale nimetused eri keeltes. Enamasti tõlgitakse lihtsalt sõnad keelest teise. Võib minna ka paremini, vastavalt kadunud akadeemik Uno Mereste sõnastatud ületuspõhimõttele (Mereste 2000: 77). Siin on hiljem tegijal võimalik teha esmategijast paremini: leida või luua teises keeles mõistele algsest paremini vastav sõnaline märk. Selle võimaluse tegelik ärakasutamine pole aga alati lihtne ja ladus.

Oskussõnavara iseäralikku ja mitte just parimat arengut suurele inimhulgale huvi pakkuvatel aladel on nt teabe töötlemise omal kirjeldanud Arvi Tavast (2002: 32–40) ning üldisemalt puudutanud Tiiu

Erelt (2007: 323): „... kiire arengu tõttu ei jõua oskuskeelekorraldus elu vajadustele järele ning sugeneb arvukalt juhuslikke sisuliselt kohatuid ja süsteemituid keelendeid, mis ... siiski juurduvad. Oma keele võimalusi võidakse kasutada puudulikult ning ... ülemäära kopeerida teisi keeli”.

Nii sugenevad ja pikaks ajaks käibele jäävad tarbetud tsitaatsõnad, toortõlked – tihti väärad –, tummad võõrkeelepõhised tähtlühendid jms eesti terminite hulka teoreetiliseltki (Erelt 2007: 293–307) sobimatu aines ei tähenda muud kui seda, et oskuskeelde, mis levinud arvamuse järgi justkui peaks tervikuna mahtuma normkeelde, tekib **argikeelekiht**.

Selle nähtusega on kahjuks tulnud kokku puutuda ka autonduse, samuti populaarse ala uute mõistete ristimisel. Ka siin on uued mõisted enamasti seotud teabetöötusega: tänapäeva autodel on sõiduarvuti; mootor ja käigukast võivad olla raalohjega, järjest tuleb juurde kõikvõimalikke juhiabisteid jne. Nende nimetamisel tuleb ette kurbnaljakaid juhtumeid. Eriti siis, kui tööle asuvad liig laia profiiliga spetsialistid¹.

Näiteks kipub, pea ees, otse tõlgituna meie oskussõnade seltskonda KESSY ehk *keyless entry and start system*. Seadis vabastab autojuhi küll üldjuhul metallvõtmega sekeldamisest, kuid *keyless*, 'võtmevaba, võtmeta', on siiski piinlik reklaamivale: võti (põhiosas küll elektrooniline) on hädavajalik, seda tuleb tingimata kaasas kanda. Vahe on vaid selles, et võtit ei pea alati lukku pistma (ainult siis, kui lähiraadioside selle **kaugvõtme** ja autol oleva lukkude ohjeseadise vahel üles ütleb või seadis rikki läheb), vaid ta käitab lukke teisiti, kaugemalt.

See mõttevaba tõlke juhtum ei ole ainuke. Üks vanimaid juhiabisteid, **sõidustabilisaator**, varjub vahel ikka veel ingliskeelsest ESC-st (*electronic stability control*) või saksakeelsest ESP-st (*Elektronisches Stabilitätsprogramm*) lihtsameelselt „tõlgitud” liba-, vabandust, argiterminite „elektrooniline stabiilsuskontroll” ja „stabiilsusprogramm” taha. *Control*’iga on laiem häda, see tähendab eesti keeles sama vähe (või palju) kontrolli kui inglise *number* numbrit või *petrol* petrooli. (Eesti kontrollile vastab inglise keeles *checking* ja *inspection*). Mainitud seadis ei kontrolli, kas sõit on stabiilne või ei, ega pane pärast selgumist, et ei ole, kedagi/midagi asja parandama, vaid stabiliseerib sõitu ise – rataste valikpidurdamisega ja vahel mootori veojõu (-momendi) vähendamisega. Muidugi on kõige

¹ Õhtulehes möödunud sajandi lõpus ilmunud kuulutus *Tõlgin ja saen puid* sobiks üle jõu tegijate lipukirjaks praegugi.

selle ohjamiseks olemas ka *[Stabilitäts]programm*, kuid see on vaid väike osa kogu mitme anduri ja täituriga seadisest.

Juba mainitud **[juhi]abistid** (mis lähitulevikus arenedes ja liitudes võivad auto tõesti teha **ise** sõitvaks), on nii lummanud argiterminoloog, et tehnilised seadised on ülendatud isikuteks – kord on nad „juhiabid” (ülipädevad sekretärid), kord muidu „abilised”. Puudu jäävad päkapikud ja haldjad. Piltlikkus pole eesti oskussõnavaraarendusele küll võõras, kuid kõnealused tavaliseks muutunud tehnilised seadised väärivad asjakohast terminit.

Levinuimaid abisteid on **kiirushoidurid** (ei saa soovitada argiterminit „kiirushoidik”, mis viiks kiirushoideseadise ühte ritta pisiesemete pani-paikadega – sedeli-, pudeli- ja topsihoidikutega). Lihtsaim neist tegeles vaid juhi määratud kiiruse püsivana hoidega (tühjal maanteel asi muidugi seegi), arenenumad (**kohanevad** kiirushoidurid) suudavad tegutseda liiklusvoos ning kohandada kiiruse eessõitja omaga, **täiskohanevad** aga seiskavad eessõitja peatudes auto ja panevad selle tolle järel taas liikuma – nagu linnaliikluse jõnkslevates rodudes vaja ongi. (Selgest sõnast **kohanev** on küll, „adaptiivsuse” sissetoomine ei kergenda termini mõistmist.)

Maanteel (linnas vähem) on juhil kasu ka **rajalhoideabistitest** (võiks olla ka **rajalhoidur**, kui üle saada kohakäänete mõningast võõrastamisest täiendsõnas – nagu on saadud nt vetelpääste puhul). Neid on kaheksaüksid. Üks hoiatab juhti lähenemise eest raja äärt märkivale joonele või pöörab ise auto sellest eemale (viimane on **sekkuv rajalhoidur**), teine, **keskmestusabisti** ehk **keskmesti**, hoiab auto raja keskjoonel, võrdsel kaugusel ääremärgistest.

Tänapäeva autol olevate ohjurarvutite ehk juhtplokkide jõudsalt kasvanud võimekust ja mälumahtu kasutades saab autol olevatele anduritele ja täituritele tuginedes eri programmidega luua veel hulga selliseid „haldjaid-abilisi”. Näiteks võib üks – **parkimisabisti** – aidata piki tee äärt parkivate autode vahelt leida sobiva parkimiskoha ja auto sellesse osavalt sisse tagurdada, teine – **väljatagurdusabisti** – aidata risti tee teljega pargitud auto juhil vältida lahkumisel ettetagurdamist tagant ristisuunas möödujale, kolmas – **paigaltvõtuabisti** – hoiab tõusul peatunud autol nii kaua sõidupidurit peal, kuni paigaltvõtt saab teoks (juht ei pea seisupidurihoovaga mängima), neljas – **langusõiduabisti** – võib allamäge sõidul aidata juhil tõhusaks mootorpidurdamiseks õigel ajal käike alla vahetada

jne. Igal neist on meie argiterminoloogias võõrkeeltepõhised eestlasele tummad tähtlühend-„nimetused” (PAS; RTA; HHC, HSA; HDC) ja vahel ka mõned viltu-puseriti või mõistest-mööda tehtud tõlked.

Lõpuks võib tekkida küsimus, mida selle argi-oskuskeelega teha? Loomulikult rahule jätta – nagu igal pool, kus inimesed saavad omavahel argikeeles asjad aetud. Argikeelt ei normita – näiteks tänaval omavahel sõimlejaid ei õpeta keegi „õigesti” vanduma. Sekkumist ei saa aga vältida juhul, kui asi hakkab puudutama teisi inimesi. Meie juhul tekib õpetamise ja õppimise vajadus siis, kui argiterminid hakkavad tungima sinna, kus peaks valitsema norm- ehk standardkeel. Näiteks õppe- ja käsiraamatutesse vms tekstidesse, mille suhtes kehtivad üldtunnustatud tehnika- ja teaduskeele nõuded: iga mõte tuleb sõnastada täpselt, lühidalt ja täielikult. Neid nõudeid korrastatud terminitega rahuldada ei saa. Autondusest kirjutajaile pakub väikest tuge argiterminitest vabanemiseks autoõpetaja Virgo Tiitsu abiga võrgus peetav ja jõudumööda täiendatav viiekeelne sõnastik (<https://www.autosonastik.ee>). Need huvilised aga, kel on endal häid mõtteid autosõnavara arendamise asjus, on teretulnud pöörduma aadressil info@autosonastik.ee.

Viidatud kirjandus

Erelt, Tiiu 2007. Terminõpetus. Tartu Ülikooli Kirjastus, 323, 293–307.

Mereste, Uno 2000. Oskuskeel ja seaduste keeleline rüü. Eesti Keele Sihtasutus, 77.

Tavast, Arvi 2002. Inglise keel polegi veel võitnud. – Oma Keel 1, 32–40.

OK